

३. शाहू महाराज "आदर्श राजा व आदर्श व्यक्तिमत्व"



Prof. Dilip Harsing Rathod

Dept. of Political Science, Rani Laxmibai Mahavidyalaya Parola Dist. Jalgaon.

प्रस्तावना

शाहू महाराजांना सामाजिक, ऐतिहासिक, राजकीय, आर्थिक व शैक्षणिक अशा अनेक अंगांनी संपूर्ण महाराष्ट्राने अभ्यासलेला आहे. फुले, शाहू, आंबेडकर या त्रयींनी महाराष्ट्रातील अतिशय कठीणातील कठीण परिस्थितीचा सामना करत सर्व सामान्यांना सर्वांगाने न्याय देण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. एवढेच नाहीतर सर्वांना शिक्षण, उद्योग, व्यवसाय हे अधिकार व स्वातंत्र्य बहाल करण्यासाठी संपूर्ण आयुष्य वेचले. म्हणून आज छत्रपती राजर्षि शाहू महाराजांच्या सामाजिक आर्थिक, राजकीय विचार व व्यक्तिमत्त्वाचा अभ्यास करणे काळाची गरज होऊन बसली. सन १९११ पासून शाहू महाराजांनी सत्यशोधक चळवळीच्या आधारे समाजातील दीन, दुबळे, गरीब, दलित, अस्पृश्य अशा अनंत तळागाळातील जाती जमातींना नवचैतन्य प्राप्त करून देण्याचे कार्य त्यांनी केले.

विषयाचे महत्त्व

छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या कुळातील या राजर्षिंनी आपण राजघराण्यातील आहोत, याची तमा न बाळगता तळागाळातील लोकांसाठी आपले जीवन वेचले. त्यांनी १) शैक्षणिक कार्य - बहुजन समाजाला ज्या घटकाने शिक्षणापासून वंचित ठेवलेले होते, त्यांना विरोध करून शिक्षणाचा प्रचार आणि प्रसार केला. बहुजन समाजाला शिक्षणाची आवश्यकता त्यांनी प्रतिपादीली. त्यासाठी २) वस्तीगृहाची स्थापना - शाहू महाराजांनी बहुजनांना शिक्षण मिळावे, तेही मोफत किंवा अल्पदरात. या हेतूने त्यांनी कोल्हापूर येथे विविध जाती धर्माच्या लोकांसाठी वस्तीगृहे सुरु केले. उदा. सन १९०१ ला मराठा विद्यार्थ्यांसाठी तसेच पांचाळ, जैन, मुसलमान, चांभार, नाभिक, शिंपी अशा अनेक जातीच्या विद्यार्थ्यांसाठी स्वतंत्र

वस्तीगृहे सुरु करून शिक्षणाचा प्रचार आणि प्रसार केला. ३) अस्पृशांचा उध्दार - शाहू महाराजांनी विद्यार्थ्यांसाठी शैक्षणिक कार्य तर केलेच, प्रौढांसाठी देखील कार्य केले. त्यात पददलित व मागास लोकांची उन्नती घडवून आणणे हे आपले जिवीतकार्य मानले. त्यासाठी त्यांना विविध सरकारी कार्यालयांमध्ये नोकरी मिळवून दिली. महार, मांग, चांभार या जातीतील सुशिक्षित तरुणांना वकिलीच्या सनदा मिळवून दिल्या. सर्वांना सर्व प्रकारचे व्यवसाय करण्याचे स्वातंत्र्य त्यांनी मिळवून दिले. त्यातून ४) समानतेला प्राधान्य - शाहू महाराजांनी आपल्या जीवनकार्यातून समता प्रस्थापित करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे. समाजातील उच्च निचतेचा भेद नष्ट करण्याचा प्रयत्न केलेला आहे आणि म्हणून स्वतः राजे असतांनाही अस्पृशांसाठी स्पृशांपेक्षा जास्त कार्य केले. त्यांच्यासाठी शाळा, दवाखाने, पाणवटे, सार्वजनिक विहीरी याच बरोबर या दलित व पददलितांशी समानतेने वागावे असा आदेश दिला. जो कुणी जातीभेद, वर्गभेद, स्पृश्यास्पृश्यता मानत असेल व शाहू महाराजांच्या आदेशाचे पालन करत नसेल, त्याच्या विरुद्ध कडक कारवाई करण्याचा आदेश महाराजांनी केला.